

MTA Művészeti Gyűjtemény új szerzeményei

Az MTA tulajdonában lévő képzőművészeti alkotások között, az intézmény megalapításának kezdetétől fogva kiemelkedő jelentőséget kaptak azok a művek, melyek az egykori alapítókat, az Akadémia működésének első generációját, illetve a velük tudományos vagy művészeti kapcsolatban álló személyiségeket ábrázolták.

Az „Új szerzemények”- bemutatón több műalkotás is megtekinthető, melyek ebbe a reprezentatív csoportba tartoznak.

Johann Nepomuk Ender (1793–1854): Széchényi Ferenc, 1823.

Papír, ceruza, toll és akvarell, jelzetlen, datálatlan

170x115 mm

MTA Művészeti Gyűjtemény, ltsz. 783.

Az MTA Elnökének vásárlása, 2008.

A kisméretű kompozíciós vázlat ábrázolja korának egyik legjelentősebb mecénása, Széchényi Ferenc (1754-1820), akit 1802-ben tett adománya révén hagyományosan a Magyar Nemzeti Múzeum és a nevét viselő Országos Széchényi könyvtár alapítójának tekintünk. A Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött nagyméretű, egészalakos portróját fia, Széchényi István rendelte Johann Nepomuk Ender osztrák biedermeier festőnél, már apja halála után, 1823-ban. E kép akvarell *modellő*ját vásárolta meg a gyűjtemény számára az MTA Elnöke 2008-ban. A megrendelő és a festő hosszú időszakon át tartó „alkotói kapcsolatának” több fontos emléke található az Akadémián, köztük a legismertebb a Magyar Tudományos Akadémia allegóriája, a *Borúra derű* (1931).

Széchényi megrendelése Rómában érte Endert, aki épp ott folytatott festészeti stúdiumokat. A bemutatása kerülő vázlatot Ender levélben küldte Magyarországra, és a kép készülése folyamán mindvégig így tartotta a kapcsolatot megbízójával. A különböző változtatásokat levélben vitatták meg, amelyeket egy-egy kompozíciós vázlat is kísért. Ma ebből a levélváltásból három, Ender által a grófnak írt levél ismert, bepillantást engedve az olajkép készülésének folyamatába. A leveleket egy-egy kompozíciós vázlat is kísérte – ezek közül, úgy tűnik, egy sem maradt meg. Fennmaradt viszont egy akvarell *modello*, a kompozíció egy viszonylag korai változata, mely a nagycenki Széchényi Emlékmúzeum tulajdona. A 2008-ban külföldi műkereskedésben felbukkant akvarell *modello* pedig a készülési folyamat egy újabb stádiumáról tudósít. Ugyancsak 1823 novembere előtt készülhetett, azonban a kompozíció alapvonalai már a végleges kép alapelrendezését mutatják, attól csak részletekben térnek el. A kortárs Kazinczy Ferenc a következőképpen méltatta: „*A' kép lelkesen van gondolva 's igen helyesen, igen szépen végezve, 's mutatja a' nagy, a' nemes lelkű halandót, a' nemzet' örök büszkeségét, [...] el van halmozva a tudományok attribútumaival.*”

Friedrich von Amerling (1803–1877): Gróf Waldstein János spanyol kosztümben, 1833.

Olaj, vászon. Jelzett, balra lent, karcolva: „Von Amerling 1833”

126 x 102 cm

MTA Művészeti Gyűjtemény, ltsz. 794.

Donátorok:

Balogh Margit, Bitskey István, Csépe Valéria, Dávidházi Péter és Kelevéz Ágnes, Erdei Anna, Fodor Pál, Freund Tamás, Galavics Géza, Hámosi József, Horváth Károlyné és Horváth Károly, Joó Ferenc, Kiss Jenő, Kósa László, Makara Gábor, Marosi Ernő, Náray-Szabó Gábor, Nyomárkay István, Paládi Kovács Attila, Pálffy Péter Pál, Pléh Csaba, Prékopa András és Széchenyi Kinga, Ritoók Zsigmond és Szalay Ágnes, Roósz András, Roska Tamás, Sisa József, Solymosi László, Somfai László, Szász Domokos, Szegedy-Maszák Mihály, Vámos Tibor, Vékás Lajos, Vizkelety András, Závodszy Péter

Gróf Waldstein János (1809–1876), Széchenyi István egyik legközelebbi barátja és tisztelője volt, akit az Akadémia ügyében és a magyar társadalmi- politikai-gazdasági és kulturális célkitűzéseinek megvalósításában mindvégig támogatott. Waldstein a bécsi Műegylet, majd a Magyar Képzőművészeti Tanács elnöke, 1868-tól az Akadémia igazgatótanácsának tagja volt. Művészeti érdeklődését az általa készített rajzok is mutatják. Ezek közül külön említést érdemelnek Széchenyi Istvánhoz írott levelei, amelyekhez néha karikatúrákat is mellékeltek. E leveleket az Akadémia Kézirattára őrzi, Thomas Ender felvidéki útja során festett, 220 akvarellből álló sorozatával együtt, amelyeket Waldstein adományozott az intézménynek. Nagylelkű adománya és az Akadémián betöltött igazgatótanácsosi pozíciója ellenére Waldstein Jánosról eddig magyar közgyűjteményben nem őriztek portrét.

Képmását a bécsi Akadémia tanára, a császárváros előkelő köreinek egyik legkeresettebb portréfestője, Friedrich von Amerling festette meg. A finom csipkegallér és kék, a lila taftelyem hatású köpeny, a szarvasbőr kesztyű, a hosszú, dísztelen aranylánc és a részletgazdag kidolgozású kard emlékezetünkbe idézik Friedrich Amerling egy másik festményét is, a *Flamand polgármestert (Flamänder Bürgermeister)*. A két festményen hasonlóságot az ábrázolt személyek öltözkéiben találunk, mindketten 17. század eleji kosztümben jelennek meg a képen. A 19. század első felében készült portrék között szép számmal találunk példát olyan művekre, amelyeken egy tisztelt történelmi személy, egy irodalmi alak, vagy éppen távoli népek viseletébe (*alla turca*) öltözött a megrendelő. Waldstein János is – hódolva a kor divatjának – tudomásunk szerint legalább kétféle „kosztümben” ábrázoltatta magát. Günther Probst: *Friedrich von Amerling. Der Altermeister der Wiener Porträtmalerei*, 1927-ben megjelent monográfiájában még két portrét említ, amely a fiatal grófról készült. 1834-es datálással háziköntösben („*Graf Waldstein im Schlafrock*”) és 1835-ben arab viseletben („*Als Araber*”) ábrázolták a grófot. A három lappangó festmény közül ezidáig egyik sem volt ismert. A 2012-ben a műtárgypiacon felbukkant festmény megvásárlása rendkívüli eredmény, mind a művészettörténet kutatás, mind a Magyar Tudományos Akadémia történetének szempontjából.

**Emlékkönyv a herceg Pálffy család tulajdonából,
1813-1818 között használták**

Aranyozott bőr és selyemkötés, papír. 9,5 cm x 12 cm
MTA Művészeti Gyűjtemény ltsz. 784.

Kiss Ferenc ajándéka az MTA Művészeti Gyűjteményének

A kisméretű album a Pálffy család egy nőtagjának tulajdona volt, aki emlékkönyvként használta, s ezáltal több családtagot és a családhoz közel álló személyeket kért meg egy-egy illusztráció elkészítésére. Az albumot 1813 és 1818 között így különböző személyek látták el feljegyzésekkel, illetve illusztrálták rajzokkal, akvarellekkal. Az ábrázolások műfaját tekintve többségük lát-, illetve tájkép.

A mai értelemben vett „emlékkönyvet” olyan jelentős személyiségek díszítették alkotásukkal, mint herceg Pálffy József személyi titkára, Carl Pinterics, aki Ludwig van Beethovent és Franz Schubertet is barátai közé sorolhatta. Pinterics különleges, de ritka sziluettképei nagy népszerűségnek örvendtek a bécsi előkelő társaságokban. Egy ilyen különleges technikájú „művészi kivágatát”, vallási témájú művét tartalmazza a Pálffy-album is. Az albumban található egy Friedrich Heinrich Füger monogramjával ellátott rajz tanulmány is, amely egy tájképi részletet ábrázol. Füger a 18. század végének jelentős festője, a bécsi Akadémiának 1795-től igazgatója, aki történeti és mitológiai tárgyú festményei mellett portréival is jelentős sikereket ért el. Magyar főúri megrendelői közé tartoztak többek között az Esterházyak is, Batsányi János költőről készült portréját pedig közgyűjteményben, a Magyar Nemzeti Múzeumban láthatjuk.

Az album több női kéztől származó rajzocskát is tartalmaz, amelyeknek egyike Pallas Athénét, a görög mitológia istennőjét egy ritka kompozícióban ábrázolja. Az 1809-es datálással és *N. Pálffy* jelzéssel ellátott rajz az istennőnek, mint a művészetek pártfogójának szerepét hangsúlyozza, erre utal az istennő előtt elhelyezett festőállvány és a lábai mellett heverő hangszerek. Az istennő rajzban való megörökítése a rajzoló személyéről elárulja kultúra és művészetek iránti rajongását. Az Akadémia *Allegóriájaként* ismert Johann Nepomuk Ender-képen, a fiatal Hébé mellett elhelyezett pajzson szintén Pallas Athéné alakja látható. A Széchenyi István által megálmodott kompozíció szintén a kultúra és művészetszeretet tanúbizonysága.

Barabás Miklós: Eötvös József és Trefort Ágoston portréja, 1844.

Kréta, papír. 340 x 255 mm

j. j. l.: Barabás Miklós 1844

MTA Művészeti Gyűjtemény ltsz. 791.

Vétel a Nagyházi Galéria és a Schiedel Kéménygyár Kft. és partnercégeinek felajánlásából

A kettősportré a reformkor két kiemelkedő személyiségét, a centralisták politikai csoportosulásának meghatározó alakjait, a *Pesti Hírlap* munkatársait, publicistáit ábrázolja – Eötvös Józsefet (1813–1871) és Trefort Ágostont (1817–1888). Két elválaszthatatlan barátot – leendő sógorokat –, akiket politikai nézeteik egyezésén túl a magyarországi kulturális, irodalmi és művészeti élet felkarolása is összekapcsolt. Eötvös fiatal tehetségeket juttatott megbízásokhoz, sőt személyes megrendeléseket is adott; Trefort pedig többek közt (mű)egyleti szervezőmunkájával támogatta az ügyet. Később, a kiegyezés után, vallás- és közoktatásügyi miniszterként mindkettejüknek lehetősége nyílt (az akkor már meglehetősen eltérő) művészeti és művelődési elképzeléseik valóra váltására. A Magyar Tudományos

Akadémia élén a tudományszervezés területén is szerepet játszottak. Eötvöst még fiatalon, irodalmi tevékenységének köszönhetően választották taggá 1835-ben, 1868-ban pedig elnökké. Trefort is korán, már 1841-ben, közgazdasági cikkeinek köszönhetően vált a Tudós Társaság levelezőjévé – 1867-ben rendes tagjává –, majd igazgatójává, hogy 1885-től – barátjához hasonlóan ugyancsak haláláig – az elnöki pozíciót töltsse be.

A rajz később előrajzává vált egy másik műnek, ugyanis sokszorosításban is elterjedt: újságmellékletként publikálták, még 1848 előtt. A barátságportréknak a korban nem túl gyakori műfaján, Eötvös portréinak ikonográfiáján vagy a sajtóillusztrációk történetén túl azonban a Magyar Tudományos Akadémia szempontjából is hiánypótló ez a grafika, hiszen a későbbi elnököket itt éppen az első festőtag, Barabás Miklós örökítette meg. Mint ilyen, ritka – ha nem egyetlen – darab; jól illeszkedik az intézmény kultuszápoló hagyományaihoz és képzőművészeti gyűjtőköréhez.

Borsos Miklós (1906-1990): Tolnay Károly portréja, 1973.

Barna kréta, papír, 128 x 175 mm

J. köriratként: BM – Charles de Tolnay – 1973

MTA Művészeti Gyűjtemény ltsz. 793.

Tímár Árpád művészettörténész ajándéka az MTA Művészeti Gyűjteményének

Borsos Miklós Tolnay Károlyt (1899–1981) ábrázoló kréтарajzának keletkezéséről a szobrász így emlékszik vissza 1981-ben írt, „*A toronyból*”- című visszaemlékezésében:

„Beszélgetéseink közben a mindig zsebemben levő firenzei sárga-barna papírokra rajzolgattam, szép fejét, ami más volt mint fényképein, szépen megfésülve. Haja makacsul homlokába hullva ráncaival egyesült és ezt használtam föl érem portréjához.”

A művész, az említett érem egyik oldalán Tolnay Károly profilképét formázta meg, aki mint Michelangelo életművének nemzetközileg nagyra értékelt feldolgozója, monográfusa tűnik fel, a mű hátoldalán pedig a magyar tudós által igazgatott firenzei Casa Buonarroti homlokzati képe és Michelangelo Folyamisten-szobrának alakja látható, mely az előbb említett intézmény gyűjteményét gazdagította, és amelyet a Mester az egyik Medici-sír részletének tervezett. A művészettörténész kétségkívül nagyon meg volt elégedve a tiszteletére készített plakettel, hiszen azt a következő elismerő mondattal jellemezte, az alkotónak címzett levelében: *„Michelangelo-éremben benne van Michelangelo, Te is, és Én is.”*

Borsos Miklós a toszkán városban ismerkedett meg Tolnay Károssal (emigrációban: Charles de Tolnay), akivel annak élete végéig jó kapcsolatot ápolt, mely különösen a közös érdeklődésüknek, reneszánsz, illetve Michelangelo iránti rajongásuknak volt köszönhető. A győri Borsos Miklós Emlékmúzeumban őrzött levelezésük, és az ezekhez tartozó dokumentumok (Tolnay Károly különböző tudományos publikációi) élénk művészeti eszmecserét tartalmaznak. Borsos klasszicizáló modernizmusát Tolnay, vagy ahogy barátai nevezték „Carlo” olyannyira értékelte, hogy tervbe vette a szobrász művészetéről szóló tanulmány megírását is, melyet szintén egy barátjának küldött levélben közölt. Őt kérte fel német származású felesége, Anne-Marie de Tolnay mesekönyvének illusztrálására is. A két kiemelkedő magyar művészeti személyiség szoros kapcsolata különleges kultúrtörténeti érdekesség, melynek egyfajta személyes dokumentuma ez a Művészeti Gyűjteménybe került kréтарajz.